

'תורא' נרמז למשה רבינו ע"ה, כידוע 'פני השור' – זה משה. ומובא במדרש (דברים רבה ט,ד) שאמר משה בדבר שקלסתיך, הן לה' אלקי השמים... בלשון הזה גזרת עלי מיתה – הן קרבו ימיך. כלומר, אני קלסתיך בלשון 'הן לה' להודיע בעולם שהכל לכבוד שמים, וגזרת עלי מיתה גם בלשון זו, בזה רמזת לי שזהו גם כן כבוד שמים. זהו ניזוהא דתורא הן הן.
דאריה – זה זה. אריה הוא דוד המלך ע"ה שאמר מלא כל הארץ כבודו – כי עיקר חיותו היה תלוי בכך שהיה רואה נכחו את הש"י, והיה אומר זה א-לי ואנוהו. ועליו אמר הקב"ה קום משתחו זה הוא – יען כי שקק לבנות בית המקדש לקיים 'זה א-לי ואנוהו' (מי השלוח לקוטי הש"ס).

'העומד בפני הנר ערום הוי נכפה'. יש מי שכתב שאין איסור זה נוהג בזמננו (תוספת שבת). ואין נראה כן מדברי שאר פוסקים (ע' שו"ע הגר"ז הל' שמירת הגוף והנפש ט; או"ח ערה במקו"ח ושו"ע הגר"ז ומשנ"ב שם). ונראה שטעם הדבר משום חסרון צניעות, שהאור גורם להסתכלות ואין זה מדרכי צניעות. הלכך נראה שבמקום שבני אדם עומדים ערומים כגון בבית המרחץ, מותר לעמוד ערום כנגד האור, ואף כשהאדם נמצא שם לבדו אינו חייב לכבות האור כיון שנמצא במקום המיוחד גם לערומים. גם מסתבר שבמקום הצורך אין לחוש בדבר (עפ"י הגרשו"א, מובא בהליכות שלמה).

זתו חדא זמנא פגעה ביה באביי... גוזרני עלייכי שלא תעבורי ביישוב לעולם'. ע' ביוסף דעת ברכות ג בענין כניסה לחורבה וחשש מזיקים בזמן הזה.

דף קיג

'פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא ולא תימא כהנא אנא וגברא רבה אנא וסניא בי מלתא'. 'שוקא' – מקום הפקר, שכל הרוצה בא לשם ומוכר. ורצו בזה לומר שיהא עצמאי ומרויח לעצמו, לאפוקי זה שמשכיר עצמו לאחר לפשוט לו נבלתו [וזה שכתוב טוב נקלה ועבד לו – שהוא מתבזה ועובד לעצמו, ממתכבד וחסר להם] (מרומי שדה).
נראה שאין לפרש בכוונה שעדיף להצטרך לבריות ולא להשכיר עצמו לעבוד לאחרים מלאכה בויה, שכן בסוגיא בב"ב קי. משמע להפך. וכן מפורש במאירי שם, אלא כוונתו שבאה הגמרא לרמוז באגב שעדיף עיסוק עצמאי משכירות.

'לעולם ידחוק אדם עצמו ויתגלגל בצער ואל יצטרך לבריות ואל ישליך עצמו על הציבור. וכן צוו חכמים ואמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. ואפילו היה חכם ומכובד והעני, יעסוק באומנות ואפילו באומנות מנוולת ואל יצטרך לבריות. מוטב לפשוט עור בהמות נבלות ולא יאמר לעם חכם גדול אני, כהן אני, פרנסוני. ובכך צוו חכמים. גדולי החכמים היו מהם חוטבי עצים ונושאי הקורות ושואבי מים לגנות ועושי הברזל והפחמים ולא שאלו מן הצבור ולא קיבלו מהם כשנתנו להם' (לשון הרמב"ם סוף הל' מתנות עניים).

וכתב הרמ"א: 'וכל זה בבריא ויכול לעסוק במלאכתו או בדרך ארץ קצת ולהחיות עצמו (רבנו יונה ורבנו ירוחם ב. וכ"כ הרמ"ה) אבל זקן או חולה – מותר ליהנות מתורתו ושיספקו לו (לכ"ע). ויש אומרים דאפילו בבריא מותר (בית יוסף בשם תשובת רשב"ץ). ולכן נהגו בכל מקומות ישראל שהרב של עיר יש לו הכנסה וסיפוק מאנשי העיר כדי שלא יצטרך לעסוק במלאכה בפני הבריות ויתבזה התורה

בפני ההמון (אברבנאל בפירושו מסכת אבות). ודוקא חכם הצריך לזה אבל עשיר אסור. ויש מקילין עוד לומר דמותר לחכם ולתלמידיו לקבל הספקות מן הנותנים כדי להחזיק ידי לומדי תורה, שעל ידי זה יכולין לעסוק בתורה בריוח. ומכל מקום מי שאפשר לו להתפרנס היטב ממעשה ידיו ולעסוק בתורה – מדת חסידות היא ומתת אלקים היא אך אין זה מדת כל אדם שאי אפשר לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס בעצמו (ג"ז בתשובה הנזכרת).

וכל זה דשרי היינו שנוטל פרס מן הצבור או הספקה קבועה, אבל אין לו לקבל דורות מן הבריות. והא דאמרינן כל המביא דורון לחכם כאילו מקריב בכורים – היינו בדורות קטנים שכן דרך בני אדם להביא דורון קטן לאדם חשוב אפילו הוא עם הארץ... (מתוך הגהת הרמ"א י"ד רמז, כא).

'מאה קרי במתא בזווא – תותי כנפיך ניהו'. רבנו חננאל והערך (כנף) מפרשים [דלא כרש"י ורשב"ם]: אפילו נמכרות מאה קרי (= דלעיות) בזווא אחד בעיר, ונודמן לך קרא בשדה – אל תזלזל בו והביאהו בידך (ומדויקת לפי"ז תיבת 'במתא'. ואפשר שרש"י לא גרס מלה זו. מגדים חדשים שבת קכט:). פירוש אחר: בהודמנות הראשונה שאתה מוצא דבר בזול, קחהו מיד. פירוש אחר: כאשר תקנה דבר מוזל, שים אותו תחת כנפיך והעלימהו מבני אדם, שלא יתנו כך עין רעה.

זהו זהיר באשתך מחתנה הראשון'. על דיורי החתן בבית חמיו וחמותו – ע' במובא ביוסף דעת קדושין יב.

'משיר מקדושא לאבדלתא'. רמזו בזה להמשיך מקדושת השבת לימות החול, ועי"ז יזכה האדם לחיי העולם הבא, ליום שכולו שבת, לפי שלוקח ממה שלומד ושומע ומתעלה בו בשבת, לכל ימות השבוע (עפ"י כתב סופר בראשית עה"פ ויכל).

(ע"ב) ז'מומתייהו הכי: בחייהו רבנן קדישי דבארעא דישראל'. לשון שבועתן כך היא: בחייהם של החכמים הקדושים שבארץ ישראל.

'שלשה הקב"ה אוהב; מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שאינו מעמיד על מדותיו'. שלשה דברים הללו ענינם אחד; שליטת האדם על עצמו שיהא לבו ברשותו, משועבד לה' לברו, ולא הוא ברשות לבו. והם הן שלשת הדברים שאדם ניכר בהם; בכוסו ובכעסו – שאינו משתכר ואינו כועס; ובכיסו – שאינו מעמיד על מדותיו אלא נותן יותר מהראוי לפי מידתו, והיא מדת הצדקה.

ומאמר זה מקביל למאמר אחר (בקדושין עא) 'אמר רב יהודה אמר רב: שם בן ארבעים ושתים אותיות אין מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועניו ועומד בחצי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר ואינו מעמיד על מדותיו. וכל היודע והזהיר בו והמשמרו בטהרה אוהב למעלה ונחמד למטה...'

נמצא אם כן, שאהוב למעלה הוא סיבה ומסובב גם יחד; על ידי שקיימות בו מידות אלו הוא אוהב למעלה, ובשל כך מגלים לו רזים טמירים, כגילוי סוד האהוב לאהובו (ע' צדקת הצדיק קצח), ועל ידי ידיעת הסוד ושמירתו, נעשה אוהב יותר, ושוב מתגלים לו רזין דרוזין.

ויש להמליץ כוונה שניה במאמר דלעיל; בשלשה דברים אדם ניכר – כלומר, נעשה מכר ומודע ורע, שקרוב ודבק למקום ב"ה, או להפך ח"ו נעשה כנכרי וזר. או 'מכר' או 'מתנכר'.

ע"ע: מי השלוח ח"א ריש פרשת נח ובלקוטי הש"ס נזיר לד:

'שלושה הקדוש ברוך הוא שונאן; המדבר אחד בפה ואחד בלב' –

'אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי, ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה. ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי... ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות' (לשון הרמב"ם דעות ב,ו).

זהרואה דבר ערוה בחבירו... אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמר רב: מותר לשנאתו... רב נחמן בר יצחק אמר: מצוה לשנאתו' –

הראשונים הקשו: הלא אמרו (בבבא מציעא לב:) אוהב לפרוק ושונא לטעון – מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו, והלא הפסוק מדבר בשראה בו דבר עבירה, ואם כן מה שייך כפיית יצר כיון שמצוה לשנאתו? (ע' תוס' ורמב"ן בבא מציעא שם. ושם תרצו שלא אמרו מצוה בשונא קודם האוהב אלא בזה שאסור לשנאותו. וכן נקטו פוסקים להלכה (ע' בספר אהבת חסד ד,ג). והריטב"א פירש שמדובר שזה הזקוק טעינה הוא האדם שראהו חוטא, ומצוה על בעל החטא להקדים ולעזור לזה שראהו.

ומכל מקום חייב אדם לפרוק ולטעון משאו של החוטא, כדי שלא יבוא לידי סכנה אם ישהה בשביל ממנו. ערמב"ם הל' רוצח יג,ד).

התוס' כאן תרצו, כיון שהוא שונא הר"י גם חבירו שונא אותו כי 'כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם' ובאים מתוך כך לידי שנאה גמורה, ושייך כפיית היצר (וע' גם בשו"ת מהרי"ל קצו. ולשון הריטב"א בב"מ בשם התוס': 'דאפ"ה [שעובר עבירה ומצוה לשנאותו] אין לו להראות איבה בגלוי, דא"כ אף הוא ישנאהו דהא כתיב 'כמים הפנים לפנים' ואולי יבואו לידי שנאה רבה וקטטה גמורה).

יש לבאר דבריהם על פי מה שכתבו בכמה ספרים שהשנאה לרשע [למעט 'אפיקורס' שגדר שנאתו שונה מסתם 'רשע'] איננה שנאה כללית לאיש זה, אלא שנאת הרע שבו ושנאה למעשיו הרעים (וכן יש לדייק ממקור דין זה של שנאת הרשע, 'ראת ה' שנאת רע' – את הרע יש לשנא, ולא את האיש שאינו רע בעצמותו. לאפוקי משנאת האפיקורס שנלמד מ'משנאיך ה' אשנא...') – כן מבואר בדברי האברבנאל (ויקרא יט); תומר דבורה (לרמ"ק. סוף פרק ב; ספר התניא (לרש"י מלארי, לב). וכן כתבו עוד כמה גדולים בספריהם (ע' פנים יפות לר' פנחס הלוי איש הורביץ בעל ה'הפלאה' – קדושים; רבי פנחס מקוריץ, מובא בחכם הרוזים עמ' נח; רסיסי לילה מת; שם משמואל ליה"כ פ' תרע"ג. וע' מצות הלבבות לר"מ ליכטשטיין ב,יח).

בזה מוסבר מהי ה'שנאה גמורה' שכתבו התוס' – היא השנאה האישית ההדדית, שהיא שנאה אסורה [כי שנאה זו אינה מועילה לתיקון החוטא והתקרבותו אלינו, אדרבה, מרחיקתו עוד יותר], ועל זה נצרכת כפיית היצר. [ועל ידי מעשה זה עצמו, ההטבה עם שונאו, תסתלק ממנו השנאה הקשה, ותיכנס תחתיה אהבה, אהבת הנותן אל המקבל ממנו. ע' מכתב מאלהו ה"א עמ' 37].

ע"ע במובא בב"מ לב:

'כי תראה חמור שנאך רביץ תחת משאו מאי שונא... דחזיא ביה איהו דבר ערוה...'. באותה פרשה, בסדר משפטים, נאמר כי תפגע שור איבך או חמור תעה – השב תשיבנו לו. ואילו בפרשת תצא נאמר שור אחיך –

טעם הדבר הוא, כי פרשת משפטים שנאמרה להם קודם חטא העגל, אשר היו כולם ממלכת כהנים וגוי קדוש, אז היה מותר לשנאתו אם ראה בו עבירה, לא כן אחרי כל המסות אשר נכשלו בעונות, אם יראה אדם בחבירו חטא, הלא אם יפשפש במעשיו הוא ימצא כמה מכשולים ופקפוקים, זה בפרט זה וזה בפרט אחר, ולכן אסור לשנא איש כזה רק מי שהוא בעצמו סר מרע וצדיק ותמים בדרכיו, אבל קשה

למצוא כזה, ועל כך אמרו 'ראיתי בני עליה והם מועטים' – לכך נאמר שם 'אחיך' (משך חכמה תצא. וראה כזאת בספר חסידים ואנשי מעשה ח"א 'דין אמת לאמתו', בשם הרה"ק מברדישטוב).
 עוד על שנתת הרשעים, והיחס כלפי עוובי מצוות בזמננו – ע' במובא בערכיך טז:

'שבעה מנדוין לשמים. אלו הן, יהודי שאין לו אשה'. מפני שכומרי רומי, וכן הגבוהים והיושב ברומי בותיקן – כולם אין להם אשה, לפיכך הוצרכנו להוסיף תיבת 'יהודי' (אמת ליעקב).

'אף מי שאין מיסב בחבורה של מצוה'. כתבו התוס' (קיד.) דהיינו סעודת מילה או נישואין של תלמיד חכם וכד' – וכשיש שם אנשים מהוגנים. וכן כתב הרמ"א (ביו"ד רס"ה, יב) שהריהו כמנודה לשמים אם אינו מיסב שם. וכתב בספר מקום שמואל (מובא בפתחי תשובה שם סק"ח), שלכן טוב לבטל קריאת השמש לסעודת מילה, שמא לא יוכלו להגיע מסיבות כלשהן, ויהיו ח"ו בכלל נידוי.
[אעפ"י שבתוס' משמע שאין הבדל בין סעודת מילה לנישואין, הרמ"א לא כתב כן אלא לענין סעודת מילה, וכן הוא המנהג, שלסעודת מילה רבים מהדרים שלא להזמין ובנישואין לא ראינו שמהדרים כן, אף בנישואי ת"ח. וטעם הדבר, כי לגודל מצות מילה יש חומר יותר כשנמנע ולא נענה להזמנה (עפ"י אגרות משה אר"ח ח"ב צה).

וצ"ב במקור חילוק זה. גם לא מצינו חילוק בין הודעה להזמנה כנהוג היום. ואם באנו לחלק בדבר, נראה שתליית פתק או שליחת הזמנה בכתב כנהוג, אעפ"י שכתובים בלשון 'הזמנה' הרי הם כהודעה שהרי רגילים לכתוב זאת מפני הנימוס גם לאנשים שיודעים בהם שלא יבואו, כדי להודיעם ולשתפם בשמחה כד'.

ואולם נראה פשוט שהטרוד בטרדת מצוה, או מי שתורתו אומנותו ממש וכדומה – אין חל עליו ענין זה, כאשר מובא בשם ספר 'כורת הברית'. 'ואני דרכי לקחת דבר מסעודת הברית לביתי. ודבר פשוט דמוהל עירוני הטרוד גם בשאר מצות, דאין חיוב לאכול בכל הבריתות. וגם פשוט דאין חיוב להגדיל סעודת ברית למאות אנשים על חשבון שאר מצוות' (שבט הלוי ח"ח רי"ב).

'מניין שאין שואלין בכלדיים...'. ע"ע במובא בשבת קנו ובסנהדרין סה: בעניני המזלות והשפעתם.

דף קיד

'... וכבר קידש היום ועדיין יין לא בא'. מכאן יש ללמוד לכל מקום שיש על האדם שני חיובים ואחד מהם חל מקודם – יש להקדימו. ונפקא מינה שאם נדחתה מילת בנו עד שלשים יום – ימול הבן קודם הפדיון כיון שחיוב המילה חל מקודם (משיעורי הגריד"ס סוכה נ).
 וכן מצינו לעיל קג. שמברך תחילה על המזון ואחר כך נר והבדלה וכו' כיון שנתחייב בה תחילה כמוש"כ רש"י שם.

'ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, תדיר ושאינו תדיר – תדיר קודם'. משמע שתדיר קודם גם באופן שהוא בא לאחר שבא הדבר שאינו תדיר, שהרי היום קדם ליין ואעפ"י"כ אומרים בית הלל להקדים לברך על היין. והרי משמע בגמרא שענין 'תדיר קודם' הוא טעם העומד לעצמו, ללא הטעם שהיין קודם לקדושה שתאמר.
 וכן מצינו (בברכות כז.) שמנחה קודמת למוסף משום שהיא תדירה, הגם שחלות חיוב מוסף קדם לחיוב

לכאורה משמע בגמרא שלאחר שגזר אביי שלא יתראו בישוב, אין חשש בדבר. אלא שבמקום אחר אמרו גנאי הוא לתלמיד חכם שיצא יחידי בלילה – משום החשד, אלא שאין בכלל זה כשיש לו זמן קבוע לילך ללמוד אצל רבו, כי הדבר ידוע שהולך לקביעותו (ברכות מג). ואולם הרמ"א (יו"ד קטז,ה) הביא דברי הגמרא שאסור לילך יחידי בלילה מפני הסכנה. ויתכן שזה רק שלא במקום ישוב;

ואל תעמוד בפני הנר ערום [דתניא, העומד בפני הנר ערום הוי נכפה. והמשמש מטתו לאור הנר הווי' לו בנים נכפים].

אפשר שאין להקפיד בדבר אלא בגדול ולא בילדים קטנים (ע' משנ"ב סו"ס"י ערה, מא"ר); ואל תכנס למרחץ חדש [עד י"ב חדש. רבי יהושע בן לוי] – שמא תפחת (שהאש ניסקת בחפירה תחת הרצפה. ע' ברכות ס. ורש"י ובירושלמי שם ט,ד. וכתבו הפוסקים (או"ח רל) שעתה אין נוהגים בתפילת הנכנס למרחץ (ע"ש) שמרחצות שלנו אינם מסוכנים).

דף קיג

רג. אלו הנהגות דרך ארץ, דרכי חיים ולקחי מוסר ודעת הוזכרו בסוגיא?

אמר לו רב לרב אסי: אל תדור בעיר שאין הסוס צונף בה ואין הכלב נובח בה (כלומר, אין בה שמירה מאויבים ומגנבים);

ואל תדור בעיר שראשה רופא (ויש אומרים תלמיד חכם (ערש"י. וגרסתם 'אסי' כלומר ת"ח כמוך. עפ"י הערוך) – שאינם פנויים להתעסק בצרכי העיר); ואל תשא שתי נשים (שמה ייעצו עליך רעה), ואם באת לישא – שא שלש.

אמר לו רב לרב כהנא: הפוך נבלה בשוק ואל תהפוך בדברים; פשוט נבלה בשוק ואל תאמר כהן אני, אדם גדול אני ואינו מכבודי; עלית לגג – ארוחתך עמך. מאה דלעיות בעיר בווז – יהיו תחת כנפיד. (כלומר, אפילו תצא לדרך קרובה והמוזן ניקח בזול – צא ומוזנותיך עמך. רש"י ורשב"ם. וע"ע בפר"ח ובערוך).

אמר לו רב לחייא בנו: אל תשתה סם (שמה תתרגל אליו ותקבע לו וסת ויהא לבך שואלו ותפוזר עליו מעות. לשון אחרת: לפי שהסם מועיל לדבר אחד וקשה לדבר אחר (רש"י). ואפילו לצורך רפואה אל תשתה אם אפשר ברפואה אחרת. רשב"ם);

אל תקפוץ (– לא תפסע פסיעה גסה. ויש מפרשים: אל תדלג מעל אמת המים. רשב"ם. וע' גרסה אחרת בר"ח); ואל תעקור שן; ואל תתקנא (= תתרגז, תקניט) בנחש, ולא בארמי (= נכרי).

שנו חכמים: שלשה אין מתקנאים בהם, נכרי קטן ונחש קטן ותלמיד קטן. מה טעם? כי מלכותם מאחורי אונם עומדת (– עתידים להיגדל ותגדל אימתם וינקמו ממך).

אמר לו רב לאייבו בנו: טרחתי בך בהלכה ולא מסתייעא מלתא, בא ואלמדך מילי דעלמא: עד שהחול על רגליך – מכור סחורתך (– מיד כשבאת מהדרך מכור מה שהבאת); כל דבר שתמכור תוכל להתחרט על מכירתך אם נתיקר, מלבד יין (שמה אילולא מכרת כבר היה מחמיץ);

התר כיסך ופתח שקך – קבל המעות תחילה ותנם בכיס ואחר כך פתח השק ותן התבואה ללוקח);
קב מהקרקע ולא כור מהגג – טוב לילך למקום קרוב להשתכר מעט, מלהשתכר הרבה במקום מרוחק);
התמרים בכליהם – לבית עושה השכר רויץ (שאם תמתין בינתיים תאכלם ותפסיד). ועד כמה – אמר רבא:
עד שלש סאים.

אמר רב פפא / רב חסדא: אם לא שהייתי מתעסק בעשיית שכר – לא התעשרתי. ונקרא השכר 'סודנא'
– רמז נוטריקון: סוד נאה (= עצה טובה) וגמילות חסדים – שיכול לעשות בו צדקה וחסד עם עניים).
אמר רב פפא: כל אגב – גבייה צריך – כל דבר הטעון שטר עמו, כגון הלואה ואמנה, טעון גבייה ואינו
מזומן, כל אשראי – ספק בא ספק לא בא, וכשבא – מעות רעות הן.

שלשה דברים אמר רבי יוחנן משום אנשי ירושלים: כשאתה יוצא למלחמה, אל תצא בראשונה אלא
באחרונה – כדי שתכנס בראשונה (אם תנוס);
ועשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות;
והוי משתדל עם מי שהשעה משחקת לו.

שלשה דברים אמר רבי יהושע בן לוי משום אנשי ירושלים: אל תרבה בגנות (/ בגנות. לעשות מעשיך
בפרהסיא) – משום מעשה שהיה (בדוד ובת שבע);
בתך בגרה – שחרר עבדך ותן לה;
והוי זהיר באשתך מחתנה הראשון. מה טעם – רב חסדא אמר משום ערוה ורב כהנא אמר משום ממון
(שמבזכות ממוןך בשבילי). – וזה וזה ישנם.

אמר רבי יוחנן: שלשה מנוחלי העולם הבא, אלו הן: הדר בארץ ישראל, והמגדל בניו לתלמוד תורה,
והמבדיל על היין במוצאי שבתות – שאם יש לו יין מועט, משיירו מקידוש להבדלה ואינו שותהו.
כתב מהרש"א עפ"י התוס': קידוש על היין בין בליל שבת ובין ביום – קודם להבדלה, שאם
יש לו מעט יין – יקחנו להם ולא להבדלה. ואילו הטור (רצג) פירש שיקדש על הפת וישייר
היין להבדלה.

אמר רבי יוחנן: שלשה מכריז עליהם הקב"ה (לשבת) בכל יום: על רווק הדר בעיר ואינו חוטא [כגון רב
חנינא ורב אושעיא שהיו רצענים וישבו בשוק של זונות ועושים להן מנעלים, וכשנכנסו הזונות היו
מסתכלות בהם והם לא הרימו עיניהם להסתכל. ונתכנו בשבועותיהן: חכמים קדושים שבארץ ישראל];
ועל עני המחזיר אבידה לבעליה; ועל עשיר המעשר פירותיו בצנעה.
שלשה הקב"ה אוהבם: מי שאינו כועס, ומי שאינו משתכר, ומי שאינו מעמיד על מדותיו.
שלשה הקב"ה שונאם: המדבר אחד בפה ואחד בלב; והיודע עדות בחברו ואינו מעיד לו; והרואה דבר
ערוה בחברו ומעיד בו יחידי [והוא עצמו שראה – מותר לו לשנאותו (כי תראה חמור שנאך – כשראה
בו דבר ערוה. רב שמואל בר רב יצחק אמר רב). רב נחמן בר יצחק אמר: מצוה לשנאותו (יראת ה' שנאת רע).
ואם הוא נאמן על רבו כשנים – יאמר הדבר לרב, ואם לאו – אל יאמר].
א. מבואר בתוס' שהשנאה המדוברת כאן אינה שנאה גמורה.
וכן נקטו התוס' שאם היה אוהב לפרוק ושונא לטעון – מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו, לסלק

מעליו את השנאה הגמורה. וכמה ראשונים נוקטים שלא אמרו מצוה להקדים השנאה לאוהב אלא במי שאסור לשנאותו (עפ"י תוס' ורמב"ן ב"מ. וכתב הגר"א שכן מדוקדק ברמב"ם ושו"ע. וכ"כ בספר אהבת חסד).

ב. מה שאמרו שהוא נאמן על רבו כשנים, היינו באופן שרבו מכירו ויודעו זמן רב, ויודע בו בודאות על פי נסיונו עמו שאינו משקר בשום אופן, אבל בלאו הכי אינו רשאי להאמינו מפני שהוא ירא שמים ומדקדק במצוות או שהוא תלמיד חכם וגברא רבה, כי באופן זה אין כאן ידיעה ברורה אלא ידיעה המבוססת על חזקת כשרות, ואסור להאמין על סמך זה לשנא אדם אחר ולהתרחק מחברתו או להענישו (עפ"י אגרות משה או"ח ח"א נג. עע"ש פרטים נוספים).

שנו חכמים: שלשה חייהם אינם חיים, הרחמנים והרתחנים ואניני הדעת [אמר רב יוסף: כולם ישנם ב]. שלשה שונאים זה את זה: הכלבים והתרנגולים והחב"רים (= אומה מבני פרס). ויש אומרים אף הזונות. ויש אומרים אף תלמידי חכמים שבבבל.

שלשה אוהבים זה את זה: הגרים ועבדים ועורבים.

ארבעה אין הדעת סובלתם (דעת הבריות. ואפילו הם עצמם מתחרטים לאחר זמן ונבזים בעיני עצמם. רש"י: דל גאה, ועשיר מכחש, וזקן מנאף, ופרנס מתגאה על הציבור בחנם. ויש אומרים אף המגרש את אשתו פעם ראשונה ושניה ומחזירה.

חמשה דברים צוה כנען את בניו (כלומר, כך מנהגם של זרע כנען כאילו צום אביהם. ונפקא מינה שצריך להיזהר מהם. רשב"ם): אהבו זה את זה, ואהבו את הגזל, ואהבו את הזמה, ושנאו את אדוניכם, ואל תדברו אמת.

ששה דברים נאמרים בסוס: אוהב את הזנות, ואוהב את המלחמה, ורוחו גסה, ומואס את השינה, ואוכל הרבה ומוציא קמעה, ויש אומרים אף מבקש להרוג בעליו במלחמה.

שבעה מנודים לשמים: יהודי שאין לו אשה, ושיש לו אשה ואין לו בנים (על ידי פשיעתו, שאינו מתעסק בפרייה ורבייה. תוס'), ומי שיש לו בנים ואינו מגדלם לתלמוד תורה, ומי שאין לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בכגדו (שיש לו ואינו מניחם. אי נמי אפילו אין לו, יש לחזר ולהביא עצמו לידי חיוב. תוס') ומזוזה בפתחו, והמונע מנעלים מרגליו. ויש אומרים אף מי שאין מיסב בחבורה של מצוה. דוקא כשיש שם בני אדם מהוגנים (תוס', ומובא ברמ"א). ודוקא אם אינו טרוד בטרדה של מצוה או בלימודו ונמנע (עפ"י פוסקים).

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי שמואל בר מרתא אמר רב משום רבי יוסי איש הוצל:

מנין שאין שואלים בכלדיים שנאמר תמים תהיה עם ה' א.

כתבו ראשונים שאעפ"י שאסור לשאול להם, כאשר אדם יודע על דבר מסוים שהוא כנגד המזל – לא יעשהו, שאין סומכים על הנס. אלא שהואיל ולפעמים עושה הקב"ה נס ליראיו לבטל מהם הגזרה, לפיכך אין שואלים בהם אלא יש להלך בתמימות, ואם ראה בהם דבר שלא כרצונם – עושה מצוה ומרבה בתפילה (עפ"י תשובת הרמב"ן קפב, הובא בב"י יו"ד קעט וברמ"א שם ב; ריטב"א שבת קנו. וע"ע במאירי סנהדרין ספ"ז כמה חילוקים; שו"ת ר"י בן הרא"ש צא).

ומנין היודע בחבירו שהוא גדול ממנו אפילו בדבר אחד שחייב לנהוג בו כבוד (אפילו לא למד ממנו. תוס')...

והיושבת על דם טהור (אשה שכלו ימי טוהר שלה) אסורה לשמש עונה (גזירה שמא תראה דם ותשמש,